

Stručni članak

Primljeno 10. 6. 2021, prihvaćeno za objavljivanje 16. 7. 2021.

Doc. dr. sc. Sena Družić

Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Bihaću
sena_druzic@yahoo.ca

V. as. mr. Smaila Balić-Rahmanović

Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Bihaću
balicsmaila@gmail.com

**SOCIJALNI UZROCI NASILJA NAD STARIM
OSOBAMA U BOSNI I HERCEGOVINI**

Sažetak

Predmet ovog rada obuhvatio je kompleksnu i nedovoljno istraženu društvenu pojavu, nasilja nad starim osobama. Cilj istraživanja bio je opisati, istražiti i objasniti socijalne uzroke nasilja nad starim osobama i ponuditi prijedloge za rješavanje pojave nasilja nad starim osobama u Bosni i Hercegovini.

U procesu istraživanja korištene su slijedeće metode: opisna metoda, metoda analize sadržaja, opće naučne metode (statistička, komparativna) i survey istraživačka metoda. Od instrumenata istraživanja korišten je anketni upitnik za populaciju starih osoba, anketni upitnik za stručne osobe, strukturirani i nestrukturirani intervju. Uzorak ispitanika sačinjavalo je 500 starih osoba i 50 stručnih osoba radno angažiranih u sudstvu, tužilaštvu, ministarstvu, policiji, centrima za socijalni rad, domovima za smještaj starih osoba, domovima zdravlja i nevladinim organizacijama, sa područja Bosne i Hercegovine.

Rezultati istraživanja pokazuju da postoje rizični uzroci koji doprinose nasilju nad starim osobama, i to kroz povećanje kulturnih razlika između generacija u jednoj porodici, te ako žive u porodicama u kojima postoji povijest nasilnog ponašanja, te povijest unutargeneracijskih i međugeneracijskih sukoba. Socijalni status porodica, u kojima žive stare osobe, velikim djelom je loš i nedaje mogućnost kvalitetnog života starim osobama u trećem životnom dobu.

Na temelju istraživačkih rezultata treba raditi na donošenju normativno pravnih rješenja iz oblasti zaštite od nasilja nad starim

osobama i njihovoj primjeni. Za realizaciju istog, neophodna je sveobuhvatna edukacija stručnih osoba kroz multisektorsku saradnju.

Ključne riječi: nasilje, stare osobe, socijalni uzroci.

UVOD

Nasilje nad starim osobama predstavlja pojedinačan ili ponavljajući čin ili nedostatak odgovarajućeg postupanja, koje se događa u bilo kojem odnosu očekivanja i povjerenja, a koje uzrokuje štetu, bol, nepriliku staroj osobi (World Health Organization, 2011).

Nasilje podrazumijeva upotrebu sile kao akta agresije kojim se povrijeđuje osoba, ili uništava vlasništvo. Nasilje prerasta u globalni problem kojim se ugrožavaju osnovna ljudska prava i slobode, pa i demokratizacija i prosperitet društva.

Postojeći trend starenja populacije povlači za sobom potrebu da se ovaj fenomen bolje istraži, te se problemu nasilja nad osobama treće životne dobi i socijalnim uzrocima, koji dovode do nasilja, treba pristupiti multidisciplinarno i multisektorski s naglaskom na istraživanja, edukaciju, preventivno djelovanje i senzibilizaciju stručnjaka, starih ljudi i uopće šire javnosti. Stoga, namjera ovog rada je ostvariti uvid u socijalne uzroke nasilja nad starim osobama, te dobiti pouzdane i provjerene podatke o ovom fenomenu na području Bosne i Hercegovine.

Definiranje pojmova

Nasilje

U našem jeziku pojam agresije odgovarao bi pojmu nasilja. Za razliku od pojma agresije – nasilja, zlostavljanje uključuje i negativne posljedice koje su proizišle iz nasilja, povređivanje, bol, bolest ili smrt (Šarić, 2012).

Najčešća podjela nasilja, koja će se koristiti u ovom istraživanju, odnosi se na podjelu prema karakteristikama ispoljenog nasilja i to na: fizičko, psihičko, materijalno/finansijsko i zanemarivanje.

Stare osobe

Stare osobe ili osobe treće životne dobi su od 60 godina života. Prema kriterijima Svjetske zdravstvene organizacije, starost se dijeli na raniju (65-74 godine), srednju (75-84 godine) i duboku starost (85 i više godina). Zadovoljstvo životom, pozitivno psihičko i funkcionalno starenje, te podrška okoline, kao temeljni preduvjet dostojanstvenog starenja, podrazumijevaju složene promjenljive odnose bioloških, psiholoških i socijalnih faktora, u kojima je rijetka ravnoteža temeljnih faktora (Despot-Lučanin, 2003).

Socijalni uzroci

Socijalni uzroci predstavljaju uvjete koji posjeduju neku silu ili ta sila po sebi predstavlja bitan faktor javljanja nekog događaja ili promjene neke pojave. U psihologiji i socijalnom radu beskrajnu varijabilnost individualnih razlika moguće je opisati samo ako se poznaju dimenzije različitih uzroka koji na njih utječu samostalno ili u kombinaciji (Vidanović, 2006).

Pregled dosadašnjih istraživanja

Od polovine 20. vijeka gerontologija bilježi uzlaznu liniju, ali sa jednim ozbiljnim nedostatkom. Gerontolozi su fokusirani samo na biološke probleme starosti. Ali pri kraju prošlog vijeka, njihovo se interesovanje pomjera ka socijalnim pitanjima, što za posljedicu ima formiranje biološkog, psihološkog i socijalnog učenja u gerontologiji, kao i stvaranja određenih teorija o starosti i starenju.

U dosadašnjim učenjima u gerontologiji, ne postoji jedna jedinstvena, sveobuhvatna teorija koja bi objasnila proces starenja u svojoj složenosti, ipak postoje pokušaji da se teorijski objedine i obrazlože, empirijski nalazi u okviru pojedinih disciplina koje se bave starenjem kao predmetom proučavanja. Tako se obično spominju *biološke, socijalne i psihološke teorije starenja*, koje pokušavaju objasniti ulogu tri temeljne skupine faktora: bioloških, socijalnih i psiholoških u procesu starenja (Šarić, Družić et al., 2016).

Uvažavajući naslov ovog rada, ističemo značaj sociološke ili društvene teorije starenja, koje nastoje objasniti starenje pojedinca kroz njegovu interakciju s okolinom. Sociološke teorije

objašnjavaju utjecaje društva i kulture na starenje pojedinca, ali i utjecaje starenja pojedinca na društvo. Tri glavne skupine socioloških teorija su:

– Socijalne makroteorije - starenje tumače iz opće perspektive demografskih i socioloških promjena kojima su izloženi pojedinci. Neke od teorija ove skupine jesu: strukturalizam, teorija modernizacije, teorija interesnih grupa i druge.

– Socijalne mikroteorije - objašnjavaju starenje na razini uloge pojedinca koje mu dodjeljuje društvo. U ovu skupinu spadaju teorija uloga, teorija razmjene, teorija kontinuiteta itd.

– Socijalne povezujuće teorije - opisuju povezanu socijalnu strukturu s pojedincem, kroz uzajamne interakcije u procesu starenja. One naglašavaju kako društvo može ojačati socijalnu aktivnost starijeg čovjeka, uskratiti mu je ili mu dodijeliti uloge na temelju njegove dobi. Teorije ove podskupine jesu: teorija aktiviteta, teorija isključenja, teorija dobne stratifikacije i dr. (Despot–Lučanin, 2003).

Koristeći socijalne teorije, u ovom radu usmjerit ćemo se na socijalne uzroke nasilja nad starim osobama, gdje posebno ističemo Svjetsku zdravstvenu organizaciju, koja je prvi put, objavila „Svjetski izvještaj o nasilju i zdravlju“ 3. oktobra 2002. godine¹. Od tada je više od trideset država pokrenulo istraživanja, diskusije koje su rezultirale brojnim rezolucijama i upućivanjem poziva za implementaciju Izvještaja.

U Izvještaju se navodi da zlostavljanje starih lica, od strane članova porodice, vodi svoje porijeklo još od najdavnijih vremena. Sve do inicijative da se u javnosti skrene pažnja na zlostavljanje djece i na nasilje u porodici u posljednjoj četvrtini 20. stoljeća, ove pojave su ostale u domenu kućnih pitanja, sklonjenih, sakrivenih od očiju javnosti. Kvantitativni udio u ukupnom stanovništvu modernih društava, kao i drastične promjene u socijalnom položaju starih ljudi utjecale su da se osamdesetih godina prošloga stoljeća populacija iznad 65 godina počne izučavati kao ugrožena kategorija

¹ Izvještaj je rađen tri godine i predstavlja prvi sveobuhvatni dokument o nasilju na globalnom nivou - šta je nasilje, koga pogađa i šta se može povodom toga poduzeti. U izradi izvještaja učestvovalo je preko 160 eksperata iz cijelog svijeta, pri čemu su prikupljani, a isti način, podaci i komentari naučnika, istraživača i predstavnika iz svih svjetskih regiona.

ljudi, koja trpi različite oblike nasilja, s tim što se već sedamdesetih godina prošloga stoljeća počinje javljati svijest da je ova pojava oblik kršenja ljudskih prava (Ajduković et. al. 2008).

Kada je u pitanju *prijavljivanje nasilja* National Center on Elder Abuse (SAD) je objavio podatke o trendu kretanja prijavljenih slučajeva nasilja nad starim osobama. Tako je 1986. godine bilo 117 000 slučajeva, a 2001. godine 470 000 slučajeva nasilja nad starim osobama, što pokazuje porast od čak 301%. Istraživanje provedeno u Kanadi pokazalo je da je 4% starih osoba doživjelo neki oblik zlostavljanja. Oko 2,5% ispitanika je doživjelo finansijsko iskorištavanje, 1,4% hroničnu verbalnu agresiju, i 0,5% psihičko zlostavljanje dok je oko 0,4% ispitanika prijavilo zanemarivanje (Lachs – Pillemer 2004).

O *počiniocima nasilja* britansko nacionalno istraživanje na uzorku od 2 130 starih osoba pokazalo je da je 5% ispitanika verbalno zlostavljano od strane člana porodice, 2% je fizički zlostavljano, a 2% finansijski iskorištavano (Neno – Neno, 2005).

Malo je istraživanja o ovom fenomenu u Bosni i Hercegovini, pa i u okviru socijalnog rada, ali istraživanja koja su vršena u drugim zemljama i u okviru drugih naučnih disciplina, pomogla su nam da kvalitetno istražimo i na zadovoljavajući način, naučno interpretiramo dobijene rezultate istraživanja socijalnih uzroka nasilja nad starim osobama u Bosni i Hercegovini.

METODOLOGIJA

Predmet istraživanja

Predmet istraživanja je kompleksna društvena pojava koja je na prostorima Bosne i Hercegovine nedovoljno istražena. U cilju doprinosa rasvjetljavanju iste, vrlo precizno je određen naslov ove disertacije: „*Socijalni uzroci nasilja nad starim osobama u Bosni i Hercegovini*“.

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja bio je opisati, istražiti i objasniti socijalne uzroke nasilja nad starim osobama i dati prijedloge za rješavanje pojave nasilja nad starim osobama u Bosni i Hercegovini.

Metode istraživanja

Istraživanje je po svojoj naravi teorijsko-empirijsko. Kompleksnost samog problema istraživanja opredijelilo je u velikoj mjeri i naučne metode i postupke koji su primjenjivani tokom istraživanja, i to: opisna metoda, metoda analize sadržaja, metode i tehnike prikupljanja podataka (anketa, intervju), opće naučne metode (statistička, komparativna) i servey istraživačka metoda.

Instrumenti

U radu su primijenjeni slijedeći instrumenti i tehnike:

1. Anketni upitnik je kreiran za populaciju starih osoba.
2. Anketni upitnik za predstavnike organa vlasti, javnih ustanova, preduzeća i predstavnike nevladinih organizacija
3. Strukturirani intervju se vodio sa socijalnim radnicima, psiholozima, zdravstvenim radnicima, policijskim službenicima, tužiocima, sudijama.

Uzorak

Populaciju istraživanja su činile osobe starije od 60 godina i predstavnici vladinog i nevladinog sektora na području Bosne i Hercegovine. Uzorak istraživanja je stratifikovane prirode, podijeljen u tri subuzorka od kojih prva dva čine 500 starih lica, a treći 50 stručnjaka uposlenih u javnim ustanovama i nevladinim organizacijama, što ukupno iznosi 550 ispitanika.

REZULTATI

Rezultati istraživanja o socijalnim uzrocima nasilja nad starim osobama u Bosni i Hercegovini su prezentirani u tri dijela:

1. *Socijalni status i stavovi starih osoba koji žive u porodici i domovima, o pojavi nasilja.*
2. *Opći podaci i stavovi socijalnih radnika i drugih stručnih osoba o pojavi nasilja nad starim osobama.*
3. *Rezultati istraživanja sa komparativnim stavovima starih osoba i stručnih osoba o socijalnim uzrocima nasilja nad starim osobama u Bosni i Hercegovini.*

Socijalni status i stavovi starijih osoba koji žive u porodici i domovima o pojavi nasilja

Istraživanjem je obuhvaćeno 500 starih osoba koje žive u bosanskohercegovačkim porodicama ili su smještene u ustanove-domovima socijalne zaštite na području Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distriktu.

Tabela 1.

Struktura ispitanika prema dobi i području stanovanja

	Područja stanovanja							
	Federacija		Brčko district		Republika Srpska		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%
65 i više godina	148	68,2	66	64,1	98	54,4	312	62,4
Od 60 do 65 godina	69	31,8%	37	35,9%	82	45,6%	188	37,6
TOTAL:	217	100	103	100	180	100	500	100

U Tabeli 1. prikazana je struktura ispitanika prema starosnoj dobi, gdje je 62,4% stariji od 65 i više godina, a žive na cjelokupnoj teritoriji države Bosne i Hercegovine.

Tabela 2.

Prihodi starih osoba

	Spol					
	Žensko		Muško		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%
Plaća	80	50,0%	80	50,0%	160	100,0%
Prihod od poljoprivrede	13	46,4%	15	53,6%	28	100,0%
Penzija	104	48,1%	112	51,9%	216	100,0%
Socijalna pomoć	6	35,3%	11	64,7%	17	100,0%
Pomoć od djece	6	46,2%	7	53,8%	13	100,0%
Pomoć od drugih osoba	12	63,2%	7	36,8%	19	100,0%
Nemam prihoda	29	61,7%	18	38,3%	47	100,0%
Ukupno	250	50,0%	250	50,0%	500	100,0%

U Tabeli 2. prikazani su podaci o ličnim primanjima starih osoba, i indikativan je podatak da čak 47 ispitanika nema nikakvih primanja, i to 29 žena i 18 muškaraca. Te osobe su direktno dovedene u stanje ovisnosti o drugim osobama i potencijalno su žrtve nasilja, a bez sumnje socijalni uzrok je siromaštvo.

Tabela 3.

Svjetsnost starih osoba o prisutnosti nasilja

	Bosna i Hercegovina							
	Federacija		Brčko district		Republika Srpska		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Da	40	19%	25	22,9%	26	14,4%	91	18,2%
Ne	69	32,7%	41	37,6%	61	33,9%	171	34,2%
Ne znam	102	48,3%	43	39,4%	93	51,7%	238	47,6%

Rezultati istraživanja predstavljeni u Tabeli 3. pokazuju da je 238 starih osoba izjavilo da *ne zna* da li su stare osobe izložene nasilju. Navedeni podatak ukazuje da stare osobe o predmetnoj socijalno-patološkoj pojavi i socijalnom problemu u društvu, tj. nasilju, jako malo znaju. Posebno je interesantan podatak da čak 171 osoba sa sigurnošću izjavljuje da stare osobe *nisu* izložene nasilju u svojoj sredini.

Tabela 4.

Potreba starih osoba za pomoć druge osobe, a koji su smješteni u domovima

	M	SD	Veoma često		Često		Ponekad		Rijetko		Nikad	
			N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Održavanje lične higijene	3,51	1,705	127	25,4	29	5,8	59	11,8	32	6,4	253	50,6
Održavanje higijene sobe	3,17	1,596	122	24,4	68	13,6	82	16,4	61	12,2	167	33,4
Ishrana	3,37	1,670	125	25,0	45	9,0	65	13,0	48	9,6	217	43,4
Kretanje po domu	3,62	1,631	104	20,8	40	8,0	51	10,2	52	10,4	253	50,6
Kretanje po gradu	3,50	1,560	96	19,2	48	9,6	77	15,4	70	14,0	209	41,8
Zdravstvena njega i prevencija	3,46	1,525	92	18,4	47	9,4	96	19,2	70	14,0	195	39,0
Socijalni kontakt	3,62	1,509	85	17,0	31	6,2	97	19,4	64	12,8	223	44,6

Kad analiziramo odgovore dobijeni od starih osoba smještenih u domovima za stare osobe u Bosni i Hercegovini, njih 25,4% izjavljuje da imaju potrebu za pomoć druge osobe u

održavanju lične higijene, 24,4% održavanju higijene sobe, 25,0 % trebaju pomoć druge osobe u ishrani, a kretanje po ustanovi gdje su smješteni, veoma često pomoć treba 20,8 % ispitanika (Tabela 4). Cijeneći rezultate istraživanja došlo se do spoznaje da se u domovima za stare osobe u Bosni i Hercegovini najčešće smještaju osobe koje su ovisne od pomoći drugih ljudi. Navedeni podaci ukazuju da velika ovisnost od pomoći druge osobe zasigurno dovodi korisnike njege i pomoći druge osobe u poziciju žrtve nasilja.

Tabela 5.

Ponašanje njegovatelja u domovima prema starim osobama

	M	SD	Veoma često		Često		Ponekad		Rijetko		Nikad	
			N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Povisi ton	3,24	1,782	169	33,8	22	4,4	45	9,0	47	9,4	217	43,4
Zanemaru je vas	3,31	1,813	170	34,0	20	4,0	34	6,8	39	7,8	237	47,4
Vrijeda	3,42	1,858	173	34,6	9	1,8	23	4,6	23	4,6	272	54,4
Uzima novac bez pitanje	3,44	1,876	174	34,8	12	2,4	15	3,0	17	3,4	282	56,4
Uskraćuje hranu	3,50	1,881	172	34,4	8	1,6	13	2,6	11	2,2	296	59,2
Uskraćuje lijekove	3,51	1,886	173	34,6	7	1,4	12	2,4	9	1,8	299	59,8
Baca vaše stvari	3,49	1,889	173	34,6	12	2,4	8	1,6	10	2,0	297	59,4
Udara vas	3,52	1,891	172	34,4	10	2,0	8	1,6	6	1,2	304	60,8
Nešto drugo	3,49	1,893	176	35,2	8	1,6	9	1,8	11	2,2	296	59,2

Istraživanje je pokazalo da stare osobe, borave u institucijama socijalne zaštite i doživljavaju nasilje. Prema 33,8% ispitanika upućuju se veoma često povišeni tonovi, vrijeđanje je veoma često kod 34,6% ispitanika, bacanje stvari kod 34,6%, a da su zanemareni od strane osoblja izjavljuje 34% ispitanika (Tabela 5).

Rezultatima istraživanja, došlo se do spoznaje, da je čak 34,4% ispitanika izloženo fizičkom nasilju, udarcima. Navedeni podatak mora da zabrine, i traži uključivanje organa vlasti, nadležnih za kontrolu rada domova za stare osobe.

2. Opći podaci i stavovi socijalnih radnika i drugih stručnih osoba o pojavi nasilja nad starim osobama

Istraživanjem je obuhvaćeno 50 stručnih osoba radno angažiranih u javnim ustanovama (Centri za socijalni rad, domovi za stare osobe, domovi zdravlja), predstavnici nevladinih organizacija (Merhamet i Caritas) u Bosni i Hercegovini.

Putem standardiziranog intervjua spoznali su se stavovi predstavnika vlasti (sudske, zakonodavne, izvršne) o pojavi nasilja nad starim osobama i socijalnim uzrocima koji dovode do nasilja.

Tabela 6.

Prijave nasilja nad starim osobama u instituciji gdje rade stručne osobe

	Bosna i Hercegovina							
	Federacija BiH		Republika Srpska		Brčko distrikt		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Nikako	3	60,0	2	40,0	0	0	5	9,8
Jednom sedmično	1	33,3	1	33,3	1	33,3	3	5,9
Jednom mjesečno	12	63,2	5	26,3	2	10,5	19	37,3
Jednom godišnje	14	62,5	7	29,2	2	8,3	23	47,1

Tabela 7.

Počinitelji nasilja nad starim osobama

	Bosna i Hercegovina							
	Federacija BiH		Republika Srpska		Brčko distrikt		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Srodnici – ukućani	23	56,8	14	31,8	5	11,4	43	86,3
Rodbina	3	100	0	,0	0	,0	3	5,9
Komšije	2	100	0	,0	0	,0	2	3,9
Neko drugi	1	50,0	1	50,0	0	,0	2	3,9

Na pitanje prijavljivanja nasilja u institucijama gdje rade stručne osobe rezultati istraživanja govore, da je 47,1% ispitanika izjavilo da nasilje u njihovoj instituciji bude prijavljeno jednom u godini dana. Ovi podaci mogu biti zbunjujući, jer se prividno čini da nasilja nema. Međutim, realnost je drugačija. Rijetko prijavljivanje nasilja nad starim osobama, čak 9,8% osoba izjavilo

je da nema nasilja, može samo da zabrinjava. Mali broj ljudi odlučuje se da prijavi nasilje, tako da su crne brojke o stvarnom nasilju nad starim osobama i dalje pokrivena velom tajni (Tabela 6).

Istraživanje je pokazalo sa su stručne osobe izjavile da su najčešći počinitelji nasilja nad starim osobama srodnici - ukućani. Iz Tabele 7. vidljivo je da 83,3% ispitanika je izjavilo da se prijavljeno nasilje odnosi na srodnike - ukućane.

Rezultati istraživanja sa komparativnim stavovima starih osoba i stručnih osoba o socijalnim uzrocima nasilja nad starim osobama u Bosni i Hercegovini

Stručne osobe i stare osobe saznaju i grade svoje stavove o pojavi nasilja u bosanskohercegovačkom društvu uglavnom na osnovu informacija koje dobivaju iz medija, iz razgovora sa drugim osobama ili iz svog vlastitog primjera kada su im bila ugrožena ljudska prava.

Tabela 8.

Komparativni stavovi starih osoba i stručnih osoba o socijalnim uzrocima nasilja nad starim osobama u Bosni i Hercegovini

		Nisam upoznat/a		Uopće nije razlog		Donekle je razlog		Često je razlog		Najčešće je razlog	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Nezaposlenost članova porodice	Stare osobe	171	34,2	34	6,8	97	19,4	100	20,0	98	19,6
	Stručne osobe	3	5,9	0	0,0	14	27,5	23	45,1	11	21,6
Niska primanja porodice	Stare osobe	147	29,4	40	8,0	97	19,4	108	21,6	108	21,6
	Stručne osobe	2	3,9	2	3,9	10	19,6	25	49,0	12	23,5
Loši materijalni uvjeti/siromaštvo	Stare osobe	141	28,2	29	5,8	96	19,2	112	22,4	122	24,4
	Stručne osobe	1	2,0	1	2,0	11	21,6	21	41,2	17	33,3
Međugeneracijski sukob	Stare osobe	169	33,8	62	12,4	111	22,2	90	18,0	68	13,6
	Stručne osobe	2	3,9	7	13,7	24	47,1	14	27,5	4	7,8
Stresne situacije/događaji	Stare osobe	150	30,0	38	7,6	138	27,6	95	19,0	79	15,8
	Stručne osobe	4	7,8	8	15,7	25	49,0	12	23,5	2	3,9
Nasilje kao naučeno	Stare osobe	185	37,0	50	10,0	92	18,4	89	17,8	84	16,8

ponašanje	Stručne osobe	7	13,7	4	7,8	15	29,4	16	31,4	9	17,6
Konzumiranje/t rošenje alkohola	Stare osobe	139	27,8	18	3,6	78	15,6	94	18,8	171	34,2
	Stručne osobe	2	3,9	3	5,9	9	17,6	20	39,2	17	33,3
Kockanje	Stare osobe	157	31,4	29	5,8	76	15,2	96	19,2	142	28,4
	Stručne osobe	6	11,8	8	15,7	13	25,5	11	21,6	13	25,5
Ovisnost o drogama	Stare osobe	172	34,4	28	5,6	73	14,6	81	16,2	146	29,2
	Stručne osobe	9	17,6	6	11,8	12	23,5	8	15,7	16	31,4
Ovisnost mlađih članova porodice o primanjima starijih članova porodice	Stare osobe	170	34,0	52	10,4	110	22,0	106	21,2	62	12,4
	Stručne osobe	3	5,9	3	5,9	26	51,0	15	29,4	4	7,8
Ovisnost starih o pomoći i brizi članova porodice	Stare osobe	173	34,6	46	9,2	131	26,2	97	19,4	53	10,6
	Stručne osobe	3	5,9	2	3,9	26	51,0	17	33,3	3	5,9
Nedovoljna briga nadležnih ustanova o starim licima	Stare osobe	179	35,8	31	6,2	107	21,4	92	18,4	91	18,2
	Stručne osobe	4	7,8	13	25,5	19	37,3	9	17,6	6	11,8

Najčešći socijalni uzroci nasilja nad starim osobama, što je i tema ovog istraživačkog rada, putem komparativnih stavovima starih i stručnih osoba, prikazani su u Tabeli 8. Na tvrdnju da je nezaposlenost članova porodice najčešći razlog izjavilo je 19,6% starih osoba i 21,6% stručnih osoba. Da su niska primanja starih osoba razlog nasilja nad starim osobama misli njih 21,6%, a istu tvrdnju navodi i 23,5% stručnih osoba. Siromaštvo je najčešći razlog za nasilje po mišljenju 24,4% starih osoba i 33,3% stručnih osoba. Međugeneracijska razlika je najčešći razlog nasilja za 13,6% starih osoba i za 7,8% stručnih osoba. Prema dobijenim podacima, stručne osobe malim procentom su mišljenja da je međugeneracijska razlika u domaćinstvu od važnosti za razlog nasilja nad starim osobama. Stresna situacija, kao što je progonoštvo, ostanak bez posla, smrt člana porodice i za 19,0% starih osoba često je razlog nasilja, a za stručne osobe 23,5%.

Posebno ističemo stavove starih osoba, njih 35,8% je izjavilo da nije upoznato sa tvrdnjom da nedovoljna briga nadležnih ustanova može biti razlogom nasilja, a samo 7,8% je iznijelo stav, da nije upoznato da nedovoljna briga nadležnih ustanova o starim

osobama je razlog za neprijavlivanje nasilja nad starim osobama. Nezadovoljstvo i nepovjerenje u nadležne institucije predstavlja upravo veliki broj neprijavlivanja nasilja od strane starih osoba.

Navedeni komparativni stavovi, dovode nas do spoznaje, da je društvo u Bosni i Hercegovini visoko tolerantno na nasilje što direktno i indirektno utječe i na objektivna kršenja ljudskih prava, kao i opravdavanje ovih kršenja kao uspješne metode sankcioniranja.

DISKUSIJA

U toku istraživanja došlo se do spoznaje da je nasilje nad starim osobama u Bosni i Hercegovini prisutno, i da je determinirano interaktivnim djelovanjem socijalnih uzroka koji su podjeljeni na tri nivoa:

1. *Individualni nivo*, ogleda u činjenicama da su oba spola (žena i muškarac) izloženi nasilju. Navedeni individualni socijalni uzroci starih osoba u Bosni i Hercegovini su zabrinjavajući i traže hitne preventivne mjere.

2. *Porodični nivo*, najčešće je vezan za počinitelja, a zlostavljači su sinovi i kćeri, rođaci ili unuci žrtve. Istraživanje je pokazalo da, počinitelji nasilja prema starima su osobe koje, dnevno brinu o žrtvama, stoga više od dvije trećine otpada na članove porodice.

3. *Socijalni uzroci vezani uz sociokulturne norme*; izolacija starih osoba, umanjivanje vrijednosti starih osoba od strane zajednice i države, industrijalizacija i migracija mlađih članova porodice, siromaštvo i nezaposlenost, gubitak osnovnih ljudskih vrijednosti, slabljenje povezanosti članova porodice i ljudi općenito.

Generalno, istraživanjem je utvrđeno da *nasilje nad starim osobama u Bosni i Hercegovini postoji, i da je determinirano interaktivnim djelovanjem socijalnih uzroka koji su grupisani na tri nivoa: individualnom, porodičnom i sociokulturnom.*

Prema navedenom, može se konstatirati da rasprava o socijalnim uzrocima nasilja nad starim osobama, kao i pravo na život bez nasilja u trećoj životnoj dobi u Bosni i Hercegovini mora da bude prioritetna tema. U Bosni i Hercegovini se trebaju donositi mjere aktivne politike zaštite prava starih osoba i povećati

informiranost građana o univerzalnosti ljudskih prava i ravnopravnosti u njihovom ostvarivanju.

ZAKLJUČCI

U Bosni i Hercegovini pojava nasilja nad starim osobama, tretira se kao javni problem, a predstavlja krivično djelo i oblik je društvenog ponašanja na koje država uveliko strateški i sveobuhvatno pokušava da djeluje. Promjena društvene svijesti, sa shvatanja nasilja nad starim osobama kao *privatnog problema* u *javni problem* od društvenog značaja, predstavlja dug put promjene cjelokupnog društva, društvenih navika i međusobnih društvenih odnosa.

Teorijskim i empirijskim istraživanjem socijalnih uzroka nasilje nad starim osobama u Bosni i Hercegovini, konstatuje se, da je nasilje u porastu i determinirano je interaktivnim djelovanjem socijalnih uzroka koji su grupisani na tri nivoa: individualnom, porodičnom i sociokulturnom.

U toku istraživanja socijalnih uzroka individualnog nivoa, došlo se do spoznaje da najveći broj starih osoba žive sami ili sa supružnikom. Stare osobe žive u vlastitim kućama, ali sa niskom obrazovnom strukturom i malim novčanim primanjima. Sagledavajući individualni nivo socijalnih uzroka istraživanje je pokazalo, da stare osobe prema svojoj socijalnoj i ekonomskoj situaciji predstavljaju osobe koje ne mogu imati kvalitetan život, te su kao osobe u trećoj životnoj dobi, potencijalne žrtva nasilja. U Bosni i Hercegovini zbog povećanja broja starih osoba i njihovog veoma lošeg socioekonomskog statusa, morat će se izvršiti korjenite socijalne reforme kako bi proces starenja bio kvalitetniji i kako bi se poboljšao kvalitet života i zadovoljstvo životom starih osoba. Istraživanjem se potvrđuje da veliki procenat starih osoba živi u siromaštvu, njihova primanja su veoma niska i njima ne mogu zadovoljiti ni osnovne životne potrebe, a isto tako zbog velikog procenta nezaposlenih, stare osobe umjesto da dobijaju materijalnu podršku od srodnika, često su u situaciji da sami, iako nemaju dovoljno sredstava, pružaju finansijsku podršku svojim mlađim srođnicima.

Porodični nivo socijalnih uzroka nasilja nad starim osobama vezan je za zlostavljača. Istraživanje je pokazalo da se struktura

porodice u Bosni i Hercegovini mijenja. O domaćinstvu najčešće vodi brigu jedna osoba, koja je nezaposlena, bez novčanih primanja, te depresivna i nezainteresovana za život. Obaveze u porodici, briga o starim roditeljima, održavanje domaćinstva, za hranioca predstavlja problem koji ne zna sam riješiti. Prve žrtve u ovakvoj situaciji su stare osobe koje ne mogu da se brane. Istraživanje je pokazalo da stare osobe i ne prepoznaju nasilje svojih hranitelja. Posebno zabrinjava saznanje da i kad shvate da su zbog svakodnevnog nasilja životno ugroženi, zbog čestih šamara, zabranjivanja uzimanja hrane, neobezbeđivanja stalnog mjesta za spavanje, stare osobe ne prijavljuju nasilje nadležnim institucijama.

U socijalnim uzrocima na sociokulturnom nivou, istraživanje je pokazalo da stare osobe nemaju povjerenje u nadležne institucije i profesije koje imaju zakonsku obavezu da pomognu osobi nad kojom se vrši nasilje, te i ne prijavljuju nasilje koje doživljavaju ili vide.

Stare osobe koje koriste usluge smještaja u domovima za stare osobe, u toku istraživanja iznose informacije o čestom vrijeđanju od strane zaposlenog osoblja, obraćanju povišenim tonom, uskraćivanju lijekova, bacanje stvari, pa čak i udaranje. Istraživanje je pokazalo da stare osobe u institucionalnim uslovima doživljavaju nasilje. Navedeno upućuje na zaključak da će nadležna ministarstva morati sprovoditi stručni nadzor nad pružanjem usluga u domovima za stare osobe u Bosni i Hercegovini.

Istraživanjem se u dijelu iznošenja stavova socijalnih radnika i drugih stručnih osoba o pojavi nasilja nad starim osobama, spoznalo, da su stručne osobe upoznate sa pojavom nasilja. Zabrinjavajući su pokazatelji dobijeni istraživanjem da u toku kalendarske godine (u pojedinim općinama) ima samo jedno prijavljeno nasilje nad starom osobom. Spoznaja o tako rijetkom prijavljivanju nasilja mora da zabrinjava, posebno stručne osobe uposlene u Centrima za socijalni rad. U kulturi bosanskohercegovačke porodice, roditelji i djeca su na prvom mjestu, otuda prijava stare osobe, da se vrši nasilje nad njom, mora biti prioritetni zadatak socijalnim radnicima. Stručne osobe se moraju uključiti u pružanje usluga zaštite starim osobama, nad kojima se vrši nasilje, te preventivno djelovati na uzroke zbog kojih je došlo do nasilja nad starim osobama.

Kada govorimo o nasilju nad starim osobama, bilo kao pojavi, prepoznavanju ili njegovu prevenciju u društvu, nije dovoljno samo sagledati porodicu, već je potrebno sagledati cjelokupni društveni kontekst, utvrditi pravac u kojem se društvo treba razvijati i definisati strateške pravce djelovanja.

Sve navedeno govori da su reforme neophodne jer će u budućnosti stare osobe, zbog sve većeg broja u ukupnoj populaciji i sve težeg položaja u društvu, kao i veće političke i svake druge moći, intenzivnije tražiti rješenja za svoje probleme. Ako Bosna i Hercegovina iskoristi potencijale i iskustvo, narastajuće populacije starih osoba, ista može biti i važan resurs, kao i generator pozitivnih promjena u društvu. Najvažnije je prepoznati ovaj problem od strane države i izvršiti socijalne reforme u interesu ove populacije, kao i društva u cjelini.

Na osnovu iznesenog, nameće se generalni zaključak, da bez stroge primjene zakona, poduzimanja kontinuiranih odgovarajućih planskih društvenih mjera u otklanjanju socijalnih uzroka nasilja nad starim osobama, odlučne političke volje i izgradnje svijesti da u društvu postoji ovaj problem, malo je vjerovatno da se može iskorijeniti nasilje nad starim osobama u Bosni i Hercegovini, a ni zaustaviti postojeći trend širenja i rasta ove socijalno patološke pojave.

LITERATURA

- Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (2008). *Demografija*, Sarajevo.
- Ajduković, M., Rusac, S., Ogresta, J. (2008). Izloženost starih lica nasilju, *Revija socijalne politike*, god. 15, br. 1, 3-22.
- Comijs, H., Jonker, C., van Tilburg, W. *et al.* Hostility and coping capacity as risk factors of elder mistreatment. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol* 34, 48–52 (1999).
- Despot Lučanin, J. (2003). *Iskustvo starenja*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lachs, M.S. & Pillemer, K. (2004). Elder abuse. *Lancet*, 364:9441, 1263-1272, Dostupno na: www.thelancet.com. (Pristup 28.11.2010).
- Neno, R. i Neno, M. (2005). Identifying abuse in older people. *Nursing Standard*. 20 (3), 43-47.

- Petrušić N., Todorović N. i Vračević M. (2012). *Nasilje nad starim osobama*, Beograd: Crveni krst Srbije.
- Spitek-Zvonarević, V. (2006). Zlostavljanje u starijoj dobi - trajne mete nasilja. *Narodni zdravstveni list*, 560-561.
- Šarić, H. (2012). *Nasilje u porodici*, Tuzla: Doo P. N. T.
- Šarić, H., Družić, S. i dr. (2016): *Socijalna gerontologija*, Tuzla: OFF-SET.
- Termiz, Dž., (2003). *Metodologija društvenih istraživanja*, Sarajevo: TKD Šahinpašić.
- Vidanović, I., (2006): *Rečnik socijalnog rada*, Beograd: Tiro-erc.
- World Health Organization. Regional Office for Europe. (2002). *Abuse of the elderly*, Copenhagen.

Professional paper

SOCIAL CAUSES OF VIOLENCE AGAINST THE ELDERLY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Sena Družić, PhD
Smaila Balić-Rahmanović, MA

Abstract

The paper discussed a complex and insufficiently researched social phenomenon, namely violence against the elderly. The aim of the research was to describe, investigate and explain the social causes of violence against the elderly, and to offer proposals for solving the phenomenon of violence against the elderly in Bosnia and Hercegovina.

The following methods were used in the research process: a descriptive method, a content analysis method, general scientific methods (statistical, comparative) and a survey research method. In terms of research instruments, a survey questionnaire for the elderly population, a survey questionnaire for professionals, a structured and unstructured interview were used. The sample of respondents consisted of 500 elderly people and 50 professionals employed in the judiciary, prosecutor's office, ministry, police, social work centers, nursing homes, health centers and NGOs, from Bosnia and Herzegovina.

The research results show that there are risk causes that contribute to violence against the elderly, visible in the increased cultural differences between generations in one family, and if they live in families with a history of violent behavior and a history of intragenerational and intergenerational conflicts. The social status of families, in which the elderly live, is extremely bad and does not give the possibility of a quality life to the elderly in the third age.

The research results indicate that we should work on the adoption of normative legal solutions in the field of protection from violence against the elderly and their application. In order to make this happen, comprehensive education of professionals through multisectoral cooperation is necessary.

Keywords: abuse, the elderly, social causes.

د. ثناء دروزتش - كلية التربية الإسلامية – جامعة بيهاتش
م. سماعة باليتش – رحمانووتش كلية التربية الإسلامية – جامعة بيهاتش

الأسباب الاجتماعية للعنف ضد كبار السن في البوسنة والهرسك

الملخص

يدرس هذا البحث ظاهرة اجتماعية معقدة لم تدرس بشكل كاف في البحث العلمي، وهي العنف ضد كبار السن. كان الهدف من البحث هو وصف الأسباب الاجتماعية للعنف ضد المسنين وشرحها وتقديم مقترحات لحلّ ظاهرة العنف ضد المسنين في البوسنة والهرسك. تمّ استخدام الأساليب التالية في عملية البحث: المنهج الوصفي، وطريقة تحليل المحتوى، والطرق العلمية العامة (الإحصائية، المقارنة)، وطريقة البحث المسح (سروي). ومن بين أدوات البحث، تمّ استخدام استبيان مسح لكبار السن، واستبيان مسح للمهنيين، ومقابلة منظمة وغير منظمة. تكوّنت عينة البحث من 500 مسن و 50 مهنيًا يعملون في القضاء، والوزارة، والشرطة، ومراكز العمل الاجتماعي، ودور الرعاية، والجمعيات والمؤسسات غير الحكومية في البوسنة والهرسك. أظهرت نتائج البحث أن هناك أسبابًا للمخاطر تساهم في العنف ضد كبار السن، وهي: زيادة الاختلافات الثقافية بين الأجيال في أسرة واحدة، وكذلك إذا كانوا يعيشون في أسر لها تاريخ من السلوك العنيف وتاريخ من النزاعات بين الأجيال. إن الوضع الاجتماعي للأسرة التي يعيش فيها المسنون سيء إلى حد كبير ولا يعطي إمكانية حياة جيدة لكبار السن في المرحلة الثالثة. بناءً على نتائج البحث، يجب العمل على اعتماد حلول قانونية معيارية في مجال الحماية من العنف ضد كبار السن وتطبيقها. ومن أجل تحقيق هذه الحلول، من الضروري تثقيف المهنيين بشكل شامل من خلال التعاون المتعدد القطاعات.

الكلمات الأساسية: الجو الاجتماعي العاطفي، النجاح المدرسي، الفصل، الطالب، المعلم.